

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Sodas ir biblioteka

Kaži kaip graudu, kai prie šiukšlių konteinerio pamatai išverstą senų knygų krūvą – nors, tiesą pasakius, nė už dyką jų neimtum, mat tai dažnai būna nugeltę seni biologijos ar geografijos vadovėliai, nesimpatingos sovietmečiu leistos patiekalų gaminimo knygos („Viskas iš kiaušinių“ ir pan.) ar, tarkim, Lenino raštai. (Nors namuose turiu išsisaugojusi nutriušusią „Marksizmo-leninizmo filosofiją“ – o maž pravers, yra gi kažkas pasakęs, kad Lenino idėjos – nemirtingos!). Turiu ir tokią įdomybę, kaip F. Engelso brošiūra „Darbo įtaka beždžionės sužmogėjimo procese“. Ir lėtinę socialistinio realizmo opusų, tarp jų – garsųjį N. Ostrovskio „Kaip grūdinosi plienas“.

Žinoma, skaityti juos – tikra nuobodybė, bet jeigu nori suprasti, kaip buvo gaminama reikalinga laikmečio ideologijai lektūra – ir meninė, ir publicistinė, o neretai šios srovės maišėsi tarpusavy – tai, sakyčiau, netgi pravartu. Nes, kaip sakė senovės graikai, niekas neatsiranda šiaip sau ir iš nieko. Visas kartojasi ir kartojama. Tuolab – menai ir lektūros. Tik bazė ir anstatas siek tiek pasikeičia, bet esmė išlieka manding ta pati.

Užtat gal ir nereikia lieti ašarų dėl išmetamų knygų. Juk neretai visa, kas jose užrašyta, iš žmonių atminties išnyksta greičiau nei išnyksta pati knyga savo popieriniu pavidalu. Kartais tai netgi gerai. Nes ir knygos gali apnuodyti. Ypač tos, kurios skelbiasi esančios labai šiuolaikiškos – taigi tarsi paneigiančios visa tai, kas buvo, kas kartojosi, ko išmokom ir ko neįstengėm išmokti. Nieko nėra nykiaus už visaėdį skaitytoją; už skaitymą be išrankumo.

Regis, Ciceronas yra pasakęs – jei turi biblioteką ir sodą, tai jau turi visa, ko gyvenime reikia. Ne veltui taip pasakyta, ne veltui knyga sulyginta su augalu – juk iš esmės tai panašios *kultūros*, tai liudija ir žodžio etimologija. *Kultūra* yra tai, kas augina, kas auga, kas sudygsa arba pragaišta, kas kerpama ir genima, raunama ir sodinama. Kas bręsta ir vysta. Miega ir keliasi. Žydi ir miršta.

Senos knygos panašios į senus medžius – savo spalva, faktūra, kvapu. Kartais netgi atrodo susuktos artrito kaip apkerpėjusios obelys. Kartais netgi kandžių debesėlių paskleidžia – kaip žiedadulkes. O kartais netgi baugina – lyg fosilijos, lyg paleolito laikų iškasenos, dinosauro griaučiai, kardadančio plėšrūno slanksteliai, Leviatano žandikaulis.

Kai jas atveri, plūsteli praėjusio laiko kvapas, kurį ne kiekvienas gali išverti, nes jis primena, koks esi laikinas ir trapus, trapesnis už geltoną pasenusiu šriftu atspausdintą puslapį.

Užtat mes ir renkamės naujas – bekvapės, bespalvės (neturiu omeny iliustracijų), be kandžių ir be artrito. Tik ir šitų knygų *sodai* trumpaamžiai: socialiniuose tinkluose pilna puslapių su perskaitytomis ir parduodamomis naujutėlimis knygomis.

Tai ar turi šiandien sodą ir biblioteką, malonusis skaitytojau? Jei neturi, tai ką augini?.. Kokią *kultūrą*?..

Renata Šerelytė

Antanas Samuolis. *Baltoji obelis*, 1932 m.

STEBUKLAS

*Pralaužę pasenusią tvorą,
Alyvos išskrido iš sodo
Ir skrenda per čiulbantį orą
Ir nuogos erdvėj pasirodo.*

*Jos baltos ir jaunos kaip deivės,
Jos žemę apakusią veda
Į rojų, ir verkia praeivis,
Ir skersgatviui užima žadą.*

*Tarnaitė, stebuklo sulaukus,
Surikusi šoka į dangų.
Jai krenta alyvos pro plaukus
Ir tirpsta tarp drebančių rankų.*

Henrikas Radauskas

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Sodas ir biblioteka • 2-as psl. Renata Šerelytė. Vakaras su novele • 3-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Rimantas Dichavičius: „Paišau – kaip mąstau, fotografuoju – kaip matau“ (2) • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Atvertas Nacionalinio dailės muziejaus piešinių lobynas • 5-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Po Aukštaitijos nacionalinį parką (2) • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Istorinėje Prezidentūroje – 20-oji archyvinų fotografijų paroda „Pasauliui apie Lietuvą“ • 7-as psl. Julius Keleras. Pasaulio pabaiga kaip kasdienybė: Laszlo Krasznahorkai „Priešinimosi melancholija“ • 8-as psl. Po Aukštaitijos nacionalinį parką (tęsinys)

Kitame numeryje: Renginiai, skirti Antano Vaičiulaičio 120-osioms gimimo metinėms paminėti
• Vasaros reginiai ir skaitiniai

Vakaro dalyviai. Sėdi (iš k.): Aldona, Joana, Danutė Vaičiulaitytės, Vytautas Martinkus. Stovi (iš k.): Žydronė Kolevinskienė, Ieva Marija Sokolovaitė, Antanas Šimkus, Jaroslavas Melnikas, Dainius Vaitiekūnas, Danutė Kalinauskaitė, Jūratė Sprindytė, Renata Šerelytė ir Daina Opolskaitė.

Vakaras su novele

RENATA ŠERELYTĖ

Birželio 23-ąją Vilniuje, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (LLTI) buvo iškilmingai paminėtos lietuvių literatūros klasiko Antano Vaičiulaičio 120-osios gimimo metinės ir įteikta tradicinė Antano Vaičiulaičio premija už geriausią novelę, išspausdintą „Metų“ žurnale.

Šios jau prestižine tapusios premijos mecenatės – Antano Vaičiulaičio dukros Aldona, Danutė ir Joana Vaičiulaitytės, premija teikiama kas dveji metai, laureatus atrenka kompetentinga komisija. Jai šiais metais vadovavo literatūrologė Žydronė Kolevinskienė, nariai – literatūrologė Jūratė Sprindytė, „Metų“ žurnalo vyr. redaktorius Antanas Šimkus, literatūrologas Dainius Vaitiekūnas, rašytojos Danutė Kalinauskaitė ir Daina Opolskaitė.

O laureatų šiomet – net trys! Pagrindinė premija paskirta rašytojui Jaroslavui Melnikui už novelę „Niekas nelaukė jokio Džono“, o jaunojo Vaičiulaičio premija įteikta net dviems rašytojoms – Ievai Marijai Sokolovaitėi (novelė „Stikliniai akmenys“) ir Gražinai Kelmelytei (novelė „Mėlyna“).

Indididelę LLTI salikę, nepabijoję karščio ir transporto spūsčių, netikėtai susirinko gana daug žmonių, kuriems mielas ir svarbus šis žanras – novelė ir, neabejoju, ją rašantys žmonės. Todėl vakaro metu buvo išsakyta daug gražių minčių ir pastebėjimų apie novelę – kuo šis žanras ypatingas, kuo žavus, ko reikalauja iš rašytojo, kokią perspektyvą atveria ir

Žodį taria jaunoji prozininkė Ieva Marija Sokolovaitė

ko, rašant novelę, reikia saugotis, kad nepagadintum šio literatūros grynuolio.

Iš pradžių į susirinkusiuosius iš ekrano prabilo Kazys Bradūnas: prisiminė, kad lankęs tą pačią gimnaziją, kaip ir Antanas Vaičiulaitis, tik atėjęs į ją tada, kai Vaičiulaitis jau buvo ją baigęs. Ir, pasirodo, per visus tuos metus garsusis rašytojas nė vieno kar-

to nepavėlavo į pamoką – nepaisant to, kad nuo namų iki mokyklos buvo ne-trumpas kelias! O Bradūnas prisipažino iš pirmų dienų pavėlavęs... (Manyčiau, daugelis klausytojų irgi būtų galėję tą patį pasakyti...).

Vakarą vedęs „Metų“ vyr. redaktorius Antanas Šimkus suteikė žodį mecenatėms – jų vardu nuoširdžiai ir įkvėptai pakalbėjo Danutė Vaičiulaitytė, akcentuodama, kad ši premija labai svarbi, įprasminant Antano Vaičiulaičio atminimą ir jo kūrybos sklaidą. Ir, žinoma, tai labai svarbi paskata Lietuvos kūrėjams stengtis gerai rašyti! (Pridėsiu nuo savęs – kartelė gauti šią premiją yra tikrai aukštai iškelta!). Salė garsiai paplojo šaunioms mecenatėms, atliekančioms tokį gražų darbą ir nuolatos atvykstančioms iš JAV į šią šventę.

Vėliau A. Šimkus kvietė pasisakyti komisijos nares – Jūratę Sprindytę, Žydronę Kolevinskienę, Danutę Kalinauskaitę. Kalbėtojos pasidalijo darbo komisijoje išpūdžiais – kas įsiminė, kas nepatiko (dažniausiai buvo minima suprastėjusi raštingumo kokybė), kokio pobūdžio novelių būta (o būta visokių, ir fantastinių, ir su humoru, ir realistinių). Jūratė Sprindytė, komisijos senbuvė, net suskaičiavo, kiek novelių ji perskaitė nuo darbo šioje komisijoje pradžios (skaičius išties išpūdingas!).

Ir, žinoma, buvo „apkalbėti“ laureatai – už kokius gi literatūrinius nuopelnus jiems skirta ši graži premija. Jaroslavo Melniko novelė „Niekas nelaukė jokio Džono“ komisiją patraukė subtiliu psychologizmu, vaizduojant atšalusius tėvo ir dukros santykius, svetimumo jausmą pasaulyje, dvasinės artumos ir supratimo troškimą. Ievos Marijos Sokolovaitės „Stikliniai akmenys“ įsiminė originaliu mąstymu, turtinga kalba, intelektualumu; Gražinos Kelmelytės „Mėlyna“ komisiją sužavėjo intelektualumu ir tobula struktūra.

Žodį tarė rašytojas, kritikas Vytautas Martinkus, prisimindamas šios premijos pradžią, kai vertinimo darbuose dalyvavo šviesios atminties Albertas Zalatorius ir premijos mecenatė Joana Vaičiulaitienė. Prisiminti ir visi Vaičiulaičio premijos laureatai – nuo tvirtų it bazaltas klasikų R. Granausko, J. Apučio, R. Šavelio, P. Dirgėlo, B. Vilimaitės iki pačių jauniausiųjų – A. Jakučiūno, A. Bartulio. Paminėta ir dešimties A. Vaičiulaičio premijos laureatų novelių antologija „Debesis ant žolės“, išleista 2014 metais, galima sakyti, tai jau klasika, kuri nepasens, kurią mielai skaitys kiekvienas, norintis susipažinti su šiuolaikine lietuvių novele. (Užsiminta ir apie tai, kad laikas išleisti ir antrąją novelių antologiją – vėlesniųjų premijos laureatų!).

Nukelta į 3 psl.

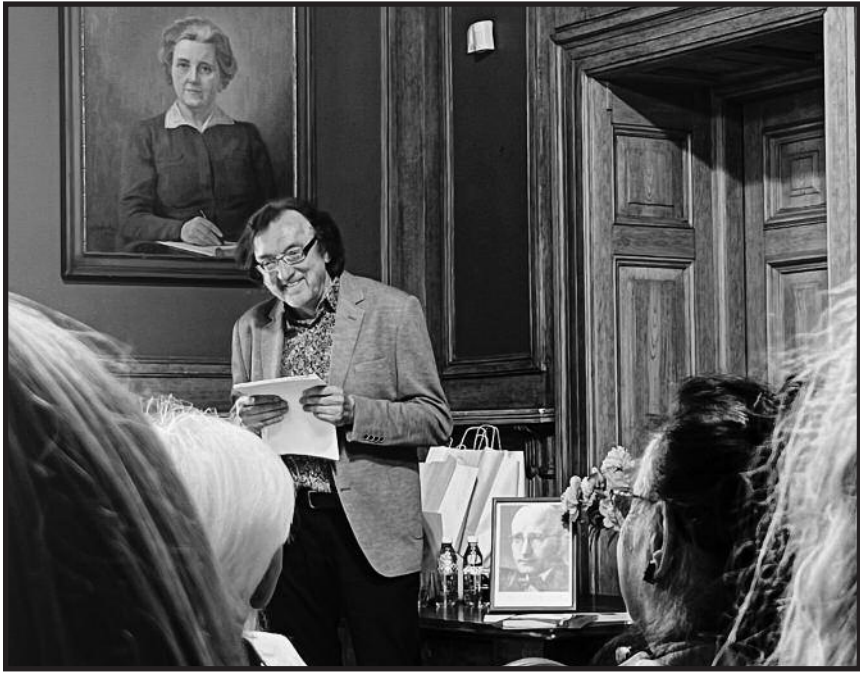

Antanas Vaičiulaitis su žmona Joana vestuvių dieną New Yorke 1948 m. gruodžio 26 d.

Prie Antano Vaičiulaičio darbo stalo Washingtone, 1985 m.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotraukos

Novelės ištrauką skaito Jaroslavas Melnikas

Atkelta iš 2 psl.

Kadangi viena iš laureačių – Gražina Kelmelytė – dalyvauti šventėje negalėjo, publika mielai išklause iškilmingą J. Melniko kalbą (laureatų kalbos spausdinamos liepos mėnesio „Metų“ žurnale, bus išspausdinta ir ši – tokia susiklostė tradicija) ir ištrauką iš premijuotos novelės. Žodį tarė ir jaunoji laureatė I. M. Sokolovaitė, pasidžiaugusi, kad ne tik jos pirmasis romanas „Pozuotoja“ susilaukė dėmesio, bet ir trumpoji proza; ji taip pat paskaitė ištrauką iš savo novelės.

Skaitytojams norėčiau priminti, kad J. Melnikas – Lietuvoje ir už jos ribų žinomas rašytojas, jo kūriniai – distopinis, simbolistinis romanas „Tolima erdvė“, šiek tiek primenanti H. G. Wellso novelę „Neregijų šalis“ (apie regintįjį aklujų šalyje – koks jis ten vienišas ir neprisitaikęs, ir anaipol ne padėties „karalius“) ir „Rojalio kambarys“, savo

absurdo kalba kiek primenantis D. Charmsą.

I. M. Sokolovaitė – labai perspektyvi jauna rašytoja, jos romanas „Pozuotoja“ jau laimėjo keletą garsių premijų Lietuvoje (R. Rastausko, L. Dovydeno). O Gražina Kelmelytė – debiutuojanti jauna rašytoja, jos debiutinis romanas „Motinos“ apie distopinį feministinį pasaulį susilaukė nemenko dėmesio, išrinktas į Metų knygų ilgąjį sąrašą.

Vakaras baigėsi jaukiu pasibuvimu ir pokalbiais prie vyno taurės. Būta daug malonių žmonių, daug kalbėta apie literatūrą, gyvenimą, žmones ir net šiek tiek apie politiką (apie švietimo problemas padiskutuome su Elenute Bradūnaite). Dabar lauksime kitos mažojo novelės Nobelio (taip ne kartą vakaro metu buvo pavadinta ši premija) įteikimo šventės ir kito mielo susibūrimo beigi maloniųjų mecenatėlių, kurias visada smagu regėti, šviesių veidų. Ir dar kartą nuoširdžiai joms padėkoti už šią šventę, šį prasmingą vakarą su novele ir su novelės klasiku Antanu Vaičiulaičiu.

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Barakas Tukačiove, tapęs baisiaisiais Rimanto namais. 1945

„PAIŠAU – KAIP MAŠTAU, FOTOGRAFUOJU – KAIP MATAU“,

sako legendinis dailininkas, fotomenininkas, leidėjas
Rimantas Dichavičius (2)

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

Pabaiga.

Pradžia 2026 m. birželio 27 d. „Kultūroje“

Esate vienas iš tų talentingų kūrėjų, kurie savo veikla įrodė, jog viskas pasiekama darbu, savo iniciatyva. Neretai pats vienas atliekate darbą, kuris įmanomas tik didelei leidyklai, tačiau niekada neteko girdėti, kad viešai priekaištautumėte valdžiai, jog neremia. Mokytis ir mokytis iš Jūsų.

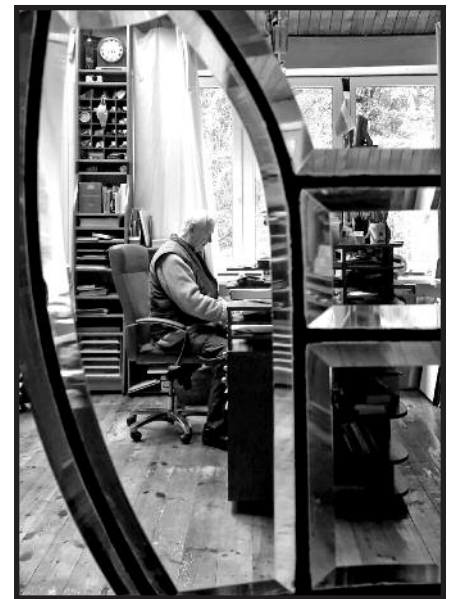
O vis dėlto, kaip vertinate šiandien mūsų valstybėje gyvujančią požiūrį į kūrėjus ir kūrybą? Juk ne viskas dar sklandu ir toli gražu ne visi kūrėjai laimingi.

Tikrai daug metų dirbau ir iš nieko nelaukiau nieko, ir nepriekaištauau. Dariau savo individualius darbus, paaukojęs savo senelių ir tėvų žemę, pagerbdamas kolegas, įtvirtinusius savo kūryba mūsų atkurta šalį pasaulio valstybių šeimoje. Iš valdžios tikėjau, si tik paprasčiausio supratimo ir trupučio dėmesio. Deja, iš visų valdžių buvo absoliuti tylą. Man, jau seniai pražilusiam, tai kėlė didžiausią nuostabą.

Kokius kūrybinius planus dar būtinai norėtumėte įgyvendinti?

Norėčiau matyti ant savo stalo dar keletą mano kūrybos albumų: apie mūsų senąjį kaimą, apie Lietuvos dailininkus. Daug metų dirbu prie ciklo „Grožio formulės beiškant“, tikiuosi prie jos priartėti.

P. S. Šis baigiamasis pokalbio fragmentas per klaidą liko neišspausdintas birželio 27 d. „Kultūros“ numeryje. Atsiprašome teksto autoriaus ir skaitytojų.

Rimantas Dichavičius prie darbo stalo

NOVELĖS VAKARAS

XVI ANTANO VAIČIULAIČIO LITERATŪRINĖ PREMIJA

Birželio 23 d. 17 val.
Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, Antakalnio g. 6, Vilnius

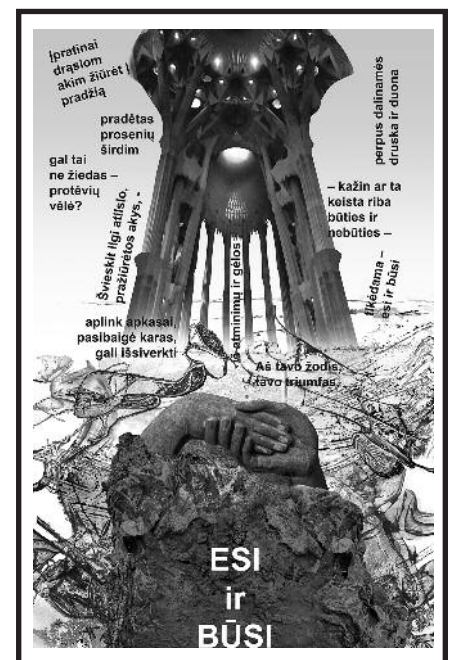
Dalyvaus premijos steigėjos ir mecenatės, Antano Vaičiulaičio dukros Aldona, Danutė ir Joana Vaičiulaitytės, premijos laureatai, komisijos nariai – literatūrologai Žydronė Kolevinskienė, Jūratė Sprindytė, Dainius Vaitiekūnas, rašytojos Danutė Kalinauskaitė, Daina Opolskaitė, „Metų“ vyr. redaktorius Antanas Šimkus.

metai

Iliustracijos knygai „Kaip žydi ąžuolai“.

Asmeninio archyvo nuotraukos

Atvertas Nacionalinio dailės muziejaus piešinių lobynas

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Birželio 23-osios pavaikare, kai daugelis turbūt Joninių laužus krovė, visai nemenkas meno gerbėjų būrys sugužėjo į Vilniaus paveikslų galeriją (VPG) Senamiestyje, parodos „Pradžioje buvo linija“ atidarymą.

Parodoje eksponuojami XVIII–XXI a. piešiniai iš Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (LNDM – jo padalinys yra VPG) rinkinių. VPG skelbia: „Paroda prasideda Vilniaus universiteto dailės katedrų akademinio piešinio pavyzdžiais ir tęsiasi per Vilniaus piešimo mokyklos ir tarpukario modernizmo laikotarpį iki XX a. II p. ir šiuolaikinių menininkų kūrinį.“

Susirinkusieji pradžia susėdome erdvoje *Chodkevičių rūmų* fojė-renginių salėje, iš klausėme įvairias kalbeles. Renginiui vadovavusi VPG direktorė Aistė Bimbirytė pažymėjo, kad ir juos, muziejininkus, paroda nustebino ir nudžiugino staigmenomis, atradimais. Ji pažadėjo visus patirsiant intriga – mat darbai išdėstyti ne chronologine seka, bus atpažįstamų senųjų meistrų, bus nežinomų vardų, bus šiandien kuriančių jaunujų... Pasak jos, ir didieji muziejai pastaruosiu metu vis surengia piešinių parodas, dažniausiai pristatomi didieji meistrai.

LNDM generalinis direktorius Arūnas Gelūnas poetiškai įvertino parodą – ji vasariška, lyg lengvas vėjo gūsis. O kuratorė seniai apie ją svajojusios. Jam, kaip vadovui, ypač malonu, kad paroda parengta iš savų fondų, ne, kaip tradiciškai būna, talkinant įvairioms kitoms institucijoms (vėlesni kalbėtojai įvardijo tik brolių Gataveckų darbą esant jų paskolintą), tad proga pasidžiaugti: kokius turtus turime! O muziejaus fondai, taip pat ir piešinių, vis pildomi – štai netrukus bus surengtos Nijolės Šivickas, Prano Gailiaus (taigi dviejų išėivių) parodos... Gelūnas pažadėjo ne šiaip parodos katalogą pasirodysiant – net tris leidinio tomus; pirmasis, apimsiantis XVIII–XIX a., bus išleistas dar šiemet, juose bus ir kai kurie parodos neeksponuoti darbai.

Parodos kuratorė Regina Urbonienė „pasiguodė“, kad aštuonių sąlyčių (per du aukštus) šiai parodai yra per mažai. Pasak jos, piešiniai saugomi muziejaus grafikos fonde, jų – apie dešimt tūkstančių, kai kurie (dovanų gauti) galbūt tik balastas; parodai jos su Rasa Adomaitiene (antrąją kuratore) atrinkusios vertingiausias. O išgirdę apie rengiamą parodą dosniai savo darbus dovanojo šiuolaikiniai menininkai Žygimantas Augustinas, Paulius Juška, Rimvydas Kepežinskas, Eglė Kuckaitė, Birutė Stančikaitė, Gerardas Šlektavičius ir Skaistė Verdingytė. Pavirtindama, kad eksponuojant vadovautasi ne chronologiniu principu, kuratorė išvardijo penkias temas, pagal kurias darbai grupuoti:

- „Kantrybė ir polėkis“ (piešinys kaip akademinio lavinimosi procesas ir rezultatas);
- „Atradimai kasdienybėje“ (grožio mažuose dalykuose pastebėjimas ir fiksavimas);

Valentino Vankavičiaus piešiniai.

- „Asmenybės štrichai“ (auto/portretai kaip žvilgsnis į žmogaus vidinį pasaulį);
- „Idėjų kontūrai“ (menininkų kūrybos virtuvė: ieškojimai, abejonės, sprendimai);
- „Nenubrėžtos ribos“ (piešinys – intelektualinio mąstymo įrankis, veikiantis kaip savarankiška meno forma).

Kuratorė Adomaitienė išsakė padėkas ir muziejaus vadovams, palaikiusiems jų iniciatyvą, restauratoriams, „prikėlusiems“ kai kuriuos darbus, parodos architektui, lakoniškai bei elegantiškai kūnu pavertusiam idėją. Ji ilgėliau stabtelėjo ties būsimu katalogu – pirmu iš trijų tomų.

Architektas Tomas Valentinaitis patvirtino: būvęs iššūkis sukurti darbų eksponavimo koncepciją, galiausiai – pavykę.

Aistė Bimbirytė, prieš kviesdama visus apžiūrėti parodą, anonsavo džiugų tarptautinio bendradarbiavimo įvykį: liepos 1-ąją Romoje atidaroma Kanuto Rusecko paroda, bus eksponuojami keturi šio dailininko paveikslai iš muziejaus fondų. Ji paragino visus domėtis parodą lydiančia programa, bus rengiamos ir ekskursijos, ir paskaitos...

Kai gausus būrys pasuko apžiūrėti parodos, nenorėdama grumdytis, nulėkiau į jos pabaigą (teko ir laiptukais į trečią aukštą pakilti) – pasirodo, ir čia gali būti pradžia, į kurią ateinama iš nuolatinės ekspozicijos. Ir čia lankytojus pasitinka parodos plakatas, atveria – ar ir vienos, ar kitos pusės ateitum – ekspozicinę erdvelę, dar (jau) jokiai smulkesnei temai nepriskiriamą, tarsi parodos prologą ir epilogą (galinčius vaidmenimis susikeisti).

Išties – kokia turtinga paroda, kokie atsiveriantys klodai, lobiai, koks džiugesys akiai ir sielai, ko-

A. Petraitytės nuotraukos

Telesforo Valiaus piešiniai

kios savišvietos galimybės! Buvo verta įsidėmėti, kad piešiniai ne tik pieštuku brėžtelimi, bet ir – rašalu, tušu, gvašu, anglimi, kreidelėmis; kai kurie darbai išties kaip grafika atrodo (o kai kurie, regis, ir yra grafika – taip mįsle liko, ar piešiniams priskirtini „spalvoto oforto“ ar tiesiog „oforto“ darbeliai).

Įdomu ir svarbu perskaityti piešėjų pavardes. Nors kai kurie darbai ir jų autoriais bus džiugiai atpažįstami (štai man, pavyzdžiui, Algimantas Švėgžda, kurio „nereikšmingų daiktelių“ – virvučių ir pan. – piešiniams žavėtasi ir kitose parodose), bet dažniausiai teks tikrintis, atrasti, nustebti... Seniausias čia eksponuojamas piešinys, kaip pristatyme sakytą – Simono Čechavičiaus (gimusio dar XVII a.) „Nukryžiuotojo studija“.

Šioje istorinėje ir meninėje „šaradoje“ bus įdomu atrasti mūsų senuosius, tarsi gerai žinomus dailininkus – iš XVIII į XIX a. įžengusį Joną Rustemą, XIX a. atstovus Kanutą Rusecką, jo sūnų Boleslovą Rusecką (jau įžengusį į XX a.), Valentiną Vankavičių (šis dailininkas pristatomas ir „asmeniniu kampe“ – serija jo piešinių eksponuojama vitrinoje po stiklu salės viduryje), XIX su XX a. susiejusius Ferdinandą Ruščicą, Nikodemą Silvanavičių, dabar muziejuje eksponuojamos personalinės parodos autorių Vincentą Slendzinskį ir kt.

Bus smagu rasti ir ankstesniais amžiais į vyriškos gretas įsiterpusią nors vieną kitą moterį – štai Elena Tyzenhauzaitė, XIX a. vidury Neapolio grožį įamžinusi (o jau šiandienos piešėjus pristatant tikrai neprisireiktų „lygių teisių kvotų“).

Ir šiandien kuriančiuosius – renginyje dėkojant išvardintus – džiugu atpažinti. Kai kurie piešiniai tikrai ne paruošiamieji eskizai, tiesiog – paveikslai, tuo labiau jei spalvomis žaižaruojantys, štai Eglė Kuckaitės „Žalias“ (moters žaliu megztiniu portretas).

Parodos atidarymo akimirka. Iš k.: A. Bimbirytė, A. Gelūnas, R. Urbonienė. T. Valentinaitis ir R. Adomaitienė

Nukelta į 8 psl.

Po Aukštaitijos nacionalinį parką (2)

Pas obuolių sūrininką Mindaugą, pas dangaus ženklų skaitytoją Joną,
Labanoro užėiga ir Labanoro dūda Labanoro bažnyčioje

**LAIMUTĖ
VASILIAUSKAITĖ-ROŽUKIENĖ**

Pabaiga. Pradžia 2026m. birželio 27 d. „Kultūroje“

**Pas šmaikštųjį basakojį milžiną
Mindaugą, obuolių sūrių karalių**

Padvarninkų kaime, senoje „Marijos trobelėje“ gyvena Balčiūnų šeima – iškalbingasis šmaikštutis milžinas Mindaugas su žmona Vita ir keturiais dukromis. Turėjęs verslą Vilniuje, į atokų kaimą prieš devynerius metus atvažiavo tik vasarai, čia užsiliko ilgam, nes užbūrė nemokamas *filmas*: saulėlydžiai ir koncertas – paukščių giesmės, grynas oras. Suvisam atsikraustė gimus pirmai dukrai. Čia vaikus auginti kur kas lengviau: nebereikia taisyti pirmyn atgal kaip Vilniuje vežimėlių į penktą aukštą... Nors prieš tai rimtas verslininkas Mindaugas sakęs, kad niekada negyvens kaime, nekapos malkų, nekūrens krosnies... Taigi – niekada nesakyk niekada.

Prekių ženklas „Marijos trobelė“ šeimai labai brangus. Tai realus namukas žmonos Vitos tėviškėje, jo mylimos mamos Laimutės Marijos, *kuri, neseniai nukeliavusi pas Švč. Mergelę Mariją, jiems atsiuntė dukrelę Mariją. Mažylė* – pagrandukė, dar ant mamos Vitos rankų.

Sūrininkas Mindaugas Marijos trobelėje

Obuolių sūris – vizitinė kortelė. Mindaugą su žmona Vita suvedė likimas: jo rankomis kepta duona (argi ne simboliška), o gyvenimas Padvarninkų kaime tarp gausiai derančių obelių pakišo verslo idėją, ką su jais daryti.

Jų sūris ypatingas – tamsesnis, nes jį verda su žievelėmis, o ir sveikesnis – daugiau pektino, verda šešias valandas, visą laiką maišo, daugiausia iš vietinių ir aplinkinių sodų antaninių obelių (bogatyrų mažiau, jeigu kas augina, tai nesaugo, juk didžiausia sūrių paklausa yra prieš Kalėdas). Vytauto Didžiojo universitete baigė strateginį planavimą, naujuosius juo išrastus vieno kashnio sūrių derinius jis vadina *džiazu* – su tik jam vienam žinomais priedais, pvz., su varškės ar pelėsinio sūriu, mėtos lapeliu, kt.

Mindaugas pasitiko mus pavėsinėje, kurią surėntė paryčiais mūsų laukdamas. Basas, su prijuoste. Basas, nes jo dydžio batų sunku rasti, reikia miestui pataupyti, o kaime sveikiau basomis. Mindaugo firma pavadinta šmaikščiai – „Pjauk grybą“. Žinoma, pagrindinis produktas yra obuolių sūris „Čiaukšt“, dar – sveikiausi pasaulyje vaikų mėgstamiausi (100 proc. iš obuolių) traškučiai „Krimsk“, kurie džiovunami žemoje temperatūroje, pjaustomi rankomis, o ir supakuoti *nekalčiausiame vokelyje* labai tinkami dovanai, dar gaminami vaisiukai su slyvų, braškių, vyšnių priedais – „Vaisiniai linkėjimai“. Visi produktai užantspauduoti *nykščio antspaudu* (Anykščių reklama), su palaimintu *Marijos trobelės ženklu*, užrišti tautinės vėliavos spalvų juostele.

Vienas seniausių lietuviškų desertų – obuolių sūris – aprašytas kaimynystėje gyvenusios rašytojos. Mindaugas svajoja, kad lietuvių nacionalinis desertas būtų ne koks šakotis, o obuolių sūris. Pasirodo, visai netoliese, kaimynystėje, Griežionėlėse, gyvenusi Liudvika Didžiulienė-Žmona (1856–1925) su vyru tautosakos rinkėju, bibliofilu Stanislovu Didžiuliu (1856–1927). L. Didžiulienės receptų knyga „Lietuvos gospadinė arba Pamokinimai kaip prigulincziai suvartoti Dievo dovanas“ išleista dar 1893 m., lietuviškos spaudos draudimo metais kaip laikraščio „Ūkininkas“ priedas. Dėl milžiniško šeiminių susidomėjimo knyga papildyta, leidimas pakartotas tais pačiais ir 1895, 1904, 1913 ir 1927 metais. 1904 metų leidimas saugomas Anykščių r. L. ir S. Didžiulių viešojoje bibliotekoje. Šiandien naujasis knygos „Lietuvos gospadinė arba Pamokinimai kaip prigulincziai suvartoti Dievo dovanas“ leidimas papildytas Andželikos ir Rimvydo Laužikų komentarais.

Senovinė dangaus šviesulių stebykla Kulionyse

Labanoro regioninis parkas garsus atokiu *kosmologišku* Kulionių kaimu, kuris įeina ir į Molėtų savivaldybės teritoriją.

Išskirtinė asmenybė. Kulionyse yra etnografinė Molėtų krašto sodyba, etnokosmologijos muziejus, Vilniaus universiteto observatorija ir astronominė dangaus kūnų stebykla. Visuose juose dirbęs mokslininkas Jonas Vaiškūnas, šventvietės šeimnininkas, Nacionalinės premijos laureatas, etnokosmologas, muziejininkas, publicistas, leidėjas, dirbantis etnoastronomijos ir etninės kultūros temomis. (1984–1990 m. dirbo Lietuvos Mokslų akademijos Fizikos instituto Lazerinės optikos ir Astrofizikos skyriuose, 1990–1998 m. Lietuvos etnokosmologijos muziejuje, o nuo 1998 m. – Molėtų krašto muziejuje.) Jis yra interneto portalo Alkas.lt įkūrėjas ir vyriausias redaktorius, prigimtinio baltų tikėjimo bendruomenės „Romuva“ vaidila.

1986–1988 m. Jonas Vaiškūnas buvo aktyvus etnokultūrinio ir visuomeninio paminklosauginio judėjimo dalyvis, vienas iš paminklosauginio klubo „Talka“ steigėjų ir organizatorių bei jo pagrindinio laikraščio „Talka“ leidėjų. 1988 m. – Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Molėtų r. tarybos narys, iki 1991 m. dalyvavo Molėtų Sąjūdžio veikloje.

2012 m. Jonas Vaiškūnas išleido knygą „Skaitant dangaus ženklus. Lietuviško Zodiako pėdsakais“, 2025 m. išėjo papildytas antrasis leidimas. Šiuo metu priima ekskursijas, skaito paskaitas apie senovinius šviesulių stebėjimo būdus, senąją baltų pasaulėžiūrą ir senąjį lietuvių Zodiaką.

Kulionių kaime, netoli nuo Molėtų astronomijos observatorijos, 1996 m. J. Vaiškūnas įrengė Senovinę dangaus šviesulių stebyklą (į ją dabar jau gali atvykti naująja dviračių bei pėsčiųjų trasa Labanoras-Kulionys).

Stebyklą sudaro ratas iš dešimties medinių stulpų, kurie žymi šešias pasaulio šalis ir Saulės tekėjimo bei laidos azimutus svarbiausių kalendorinių švenčių dienomis, o jo viduryje įrengtas akmeninis Saulės-ugnies aukuras.

Atvykus į stebyklą, pirmiausia sustojame ratu

Apeiginis kaušas

Suvenyrinės lėkštės Labanoro restorane.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos

– kiekvienas vis prie kito medinio stulpo, kurie žymi pasaulio šalis ir Saulės tekėjimą bei leidimąsi kalendoriniais laikotarpiais, o tada užkuriama jo vidury esantis aukuras.

Jonas Vaiškūnas papasakojo, kaip senovėje buvo stebimi dangaus šviesuliai ir atliekami kalendorinio laiko skaičiavimai. Šios žinios buvo perduodamos iš kartos į kartą, kad išgyventum ir prasimaitintum gamtoje. Pasak Jono Vaiškūno, mūsų protėviai pagal Saulę ir kitus dangaus šviesulius orientavosi, kada ir kokius darbus palanku ar nepalanku nudirbti, kai mūsų žyniai buvę ne žodiniai, o praktiniai astronomai.

Senovės baltų Zodiakas. Susipažinti su senaisiais baltiškais Zodiako ženklais užsukame į šalia esantį pastatą, rekonstruotą pagal senovės Zodiako pagonišką Perkūno šventyklą, kuri stovėjusi XIV a. Šventaragio slėnyje, Vilniuje (po Katedros pamatais aptiktas dvylikos laiptelių aukuras). Zodiako ženklus žmonija *išrado* civilizacijos lopšyje Mažojoje Azijoje. Pasirodo, ir mes turėjome savąją sistemą.

Senovinis apeiginis kaušas. Gardino bažnyčios rūsyje rastas medinis viduramžių kaušas su senaisiais Zodiako ženklais, kuris saugomas Nacionalinio Baltarusijos meno muziejaus filialo Liaudies meno muziejuje Raubičiuose. Juo mokslininkas J. Vaiškūnas susidomėjo gerokai anksčiau vienoje tarptautinėje konferencijoje, o kai atsirado galimybė jį ištirti, aprašė savo knygoje „Skaitant dangaus ženklus. Lietuviško Zodiako pėdsakais“. Šio kaušo kopija perleidžiama per rankas: visi galime apžiūrėti ir pačiuopinėti.

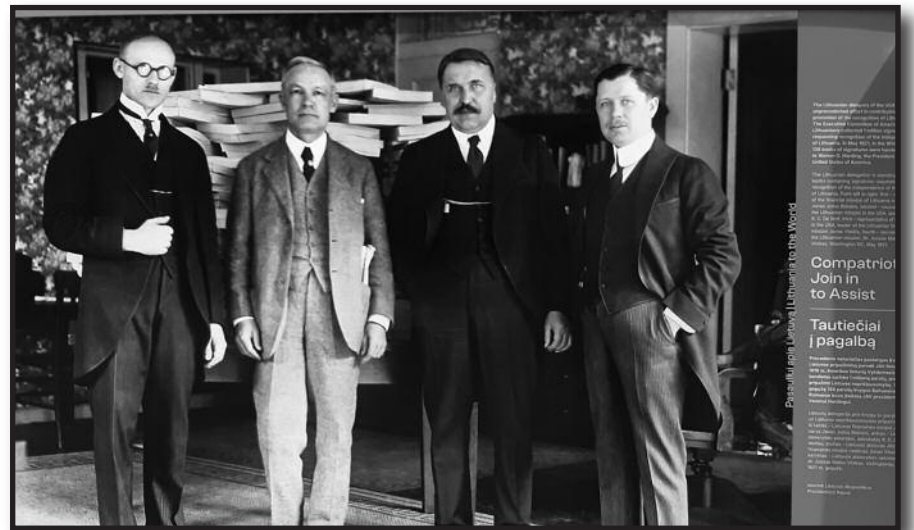
Į Vytį panašūs trys lietuviško Zodiako ženklai: raitelis (Taurus), povai (Vėžys, Liūtas), Elnias (Skorpionas) ir Žirgas (Vandenis). Šiuos kosmologinius gyvūnus įprasta sieti su Pasaulio medžio vaizdiniu. Jie senajame Zodiako rate suformuoja ryškų kryžių, ženklinantį keturis metų laikus. Jau prieš 3000 metų pr. Kr. jie buvo orientyrai ir persų astrologams kitais pavadinimais (vieni ryškiausių dangaus skliauto žvaigždžių), pvz., Tauro – Aldebaranas, Liūto – Regulas, Skorpiono – Antaris, po Vandens žvaigždžynu – Fomalhautas.

Tiesa, senoviniame Zodiake Zodiako ženklai mums kiek neįprasti. Aviną nusako jo avikailis, Jautį – raitelis, Mergelę – gervė, o Skorpioną – elnias su elniuku, Svarstyklės – dvi saulės, Dvynius – du besikaunantys vyrai, o Ožiaragį – ožys su saule ant nugaros.

Būtina pažinti savo šaknis: papročius, tradicijas, taip pat labai įdomu susipažinti ir su savitu baltų Zodiaku. Mūsų protėviams jis buvęs ne bedvasių kūnų ženklai danguje, o kelrodis, pagal kurį jie gyveno ir dirbo.

Enografinėje sodyboje švenčiamos šventės. Jorė (paskutinį balandžio savaitgalį), Baltų vienybės diena (rugsėjo 22 d.), Žvaigždžių arba Trijų karalių diena (sausio 6 d.), Rasos šventė (birželio 24 d.), Vėlinės (lapkričio 2 d.), Kalėdos (gruodžio 25 d.).

Nukelta į 8 psl.

Istorinės nuotraukos pasakoja, kaip buvo kuriamas Lietuvos įvaizdis iki Antrojo pasaulinio karo.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Istorinėje Prezidentūroje – 20-oji archyvinų fotografijų paroda „Pasauliui apie Lietuvą“

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Kaune, Lietuvos Respublikos Istorinės Prezidentūros sodelyje veikia nauja paroda „Pasauliui apie Lietuvą“, kuri pasakoja apie 1918 metais atkurtos Lietuvos valstybės pastangas tarptautinėje arenoje įtvirtinti ne tik savo egzistavimą, bet ir tapatybę. Sėkmių ir nesėkmių istorijos atskleidžia, kaip buvo formuojamas Lietuvos įvaizdis ir kokios asmenybės labiausiai pasižymėjo „išvedant“ Lietuvą į pasaulį.

Tai jubiliejinė, jau dvidešimtoji didelio formato archyvinų fotografijų paroda, kurios lankytojus čia džiugina kiekvieną vasarą. Archyvinės fotografijos, kurių daugelis yra nematytos platesniam gyventojų ratui, vaizdžiai atskleidžia, kaip buvo formuojamas Lietuvos įvaizdis ir kokios asmenybės labiausiai pasižymėjo „išvedant“ Lietuvą į pasaulį iki Antrojo pasaulinio karo.

Naujosios parodos kuratorius istorikas muziejininkas Laurynas Blažys jos pristatyme teigia, kad 1918 m. valstybingumą atkūrusiai Lietuvai teko gerokai pasistengti norint tapti ir matoma, ir girdima. Šios sudėtingos misijos buvo imtasi tiek valstybiniu mastu, tiek ir individualiomis atkaklių lietuvių pastangomis. Tiesa, istorija liudija, kad ne viskas vyko labai sklandžiai ir kaip suplanuota: Lietuvos diplomatai nebūdavo kviečiami į svarbiausias senosios žemyno konferencijas, pirmieji šalies olimpiečiai 1924 m. vos sugebėjo pasiekti Paryžių, o teatro artistai, debiutavę Rygoje, susilaukė ironiškų žinučių latvių spaudoje.

„Nepaisant sudėtingo starto, lietuviai mokėsi iš savo klaidų ir nepatyrimo. Jau ketvirto dešimtmečio pabaigoje Lietuvos paveldą ir jo santykį su modernėjančia visuomene puikiai reprezentavo lietuvių menininkų ir amatininkų darbai pasaulinėse parodose, Europos padangę grakščiai raizė lietuvių gamybos lėktuvai, o krepšininkams net pavyko žengti ant aukščiausių tarptautinių varžybų apdovanojimų pakylų“, – teigiama šios parodos pristatyme.

Pasak kuratoriaus, paroda iliustruoja, su kokiais sunkumais maždaug prieš šimtą metų susidurdavo mūsų diplomatai, aktoriai ar sportininkai. Svarbiausias naujosios parodos akcentas yra pačios Lietuvos prisistatymas. Tas procesas nebuvo lengvas, o patys pirmieji žmonės, kurie žengė į tą tarptautinę areną, buvo mūsų diplomatai. Kai Lietuva paskelbė nepriklausomybę, bet dar neturėjo tarptautinio jos pripažinimo, tie mūsų pirmųjų diplomatų žingsniai buvo sunkūs. Lietuviai dalyvaudavo tarptautinėse konferencijose, net neturėdami kvietimo į jas ir mūsiškiai tiesiog stovėdavo už uždarytų durų ar bandydavo iš nuogirdų susidaryti kažkokią nuomonę, kaip vertinama Lietuva.

Laikui bėgant šalis tapo Tautų sąjungos nare, atėjo ir tarptautinis pripažinimas, nors turėjo praeiti nemažai laiko, kol atsirado Lietuvos atstovybės didžiojoje Europos šalyse ir mūsų įvaizdis vis gerėjo. Kuriant tą įvaizdį darbuosė nemažai pačių įvairiausių sričių specialistų, pradedant mūsų pirmuoju užsienio reikalų ministru Augustinu Voldemaru, turbūt geriausiai buvo žinomas užsienio reikalų ministras Stasys Lozoraitis, bet daug nusipelnė ir Lietuvos kultūros veikėjai, visų pirma tokie dailininkai kaip Antanas Žmuidzinavičius, Petras Kalpokas, Adomas Galdikas, rengę savo darbų parodas užsienyje.

Prie įvaizdžio kūrimo daug prisidėjo ir Lietuvos sportininkai, labiausiai pasižymėję buvo mūsų krepšininkai ir krepšininkės, kurie praėjusio amžiaus ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje į Lietuvą parveždavo ar čia laimėdavo medalius. Šalį garsino ir folkloro kolektyvai, chorai ir mūsų žymiausias to

meto dainininkas Kipras Petrauskas.

Kuratorius pasakojo, kad pavyzdžiui, mūsų pirmųjų sportininkų išvyka į olimpines žaidynes 1924 metais Paryžiuje neapsiėjo be netikėtumų, kai futbolo rinktinė buvo suburta tiesiog išvakarės ir į Prancūzijos sostinę atvyko antrą valandą nakties, o 14 valandą jau buvo rungtynės, kurias, aišku, pralaimėjome net 0:9. Vėliau jau atsirado ir daugiau galimybių, ir daugiau pinigų tam įvaizdžiui kurti.

Peržvelgiant archyvinės nuotraukos iš to meto tarptautinių parodų, kur Lietuva turėjo savo konkrečius paviljonus, dažniausiai matome mūsų tautinius kostiumus, gintaro karolius, rūpintojėlius, taiga iš pradžių didelis dėmesys buvo skiriamas mūsų kultūros paveldui, archajiškumui, etniniams pagrindui. Vėliau imta siūlyti žiūrėti ne tik į praeitį, bet ir neventi modernizmo apraiškų, žengti koją kojon su laiku, mokytis savęs pateikimo ir iš kitų šalių. Parodose ėmė atsirasti to laikmečio mūsų menininkų avangardistų darbų, atsirado ir daugiau dėmesio ekonominiams šalies laimėjimams. Lietuva jau nenorėjo pasirodyti kaip kažkokia Europos atžvilgiu atsilikusi, praeitimi gyvenanti šalis.

Parodos nuotraukose matyti, kad žmonės tuo metu buvo apsirengę pakankamai stilingai ir madingai, jų kostiumai tikrai tvarkingi, reprezentatyvūs. Vienoje nuotraukoje mūsų futbolo rinktinės uniformos atrodo pakankamai tvarkingos, bet yra žinoma, kad vėluodami į žaidynes Paryžiuje atvykę sportininkai tas savo aprangas išsilygino tiesiog dėdami jas tarp savo lovų čiužinių.

Istorija liudija, kad dalies Lietuvos įvaizdžio kūrėjų likimai buvo negailestingi, jiems teko išgyventi okupaciją, daug mūsų žmonių, kūrusių tą įvaizdį atsidūrė išeivijoje, nemažai kas patyrė represijas, tarp diplomatų, sportininkų buvo dalis tremtinių, o tais okupacijos metais vieninteliais valstybingumo tęsėjais galima laikyti Lietuvos diplomatinę tarnybą, kuri nuolat kėlė tą Lietuvos bylą į laikraščių antraštes ir tas jų indėlis vėliau davė rezultatus, kuriuos šandien turime.

Šią parodą organizavo Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Nuotraukas jai pateikė Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Lietuvos nacionalinis muziejus, Vytauto Didžiojo karo muziejus, Žemaičių muziejus „Alka“, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus, Joniškių krepšinio muziejus, viena jų – ir privatus asmuo Giedrius Šniukas. Paroda yra projekto „Piliečiai ir valstybė: aktualus žvilgsnis į Lietuvos savikūros aspektus“ dalis.

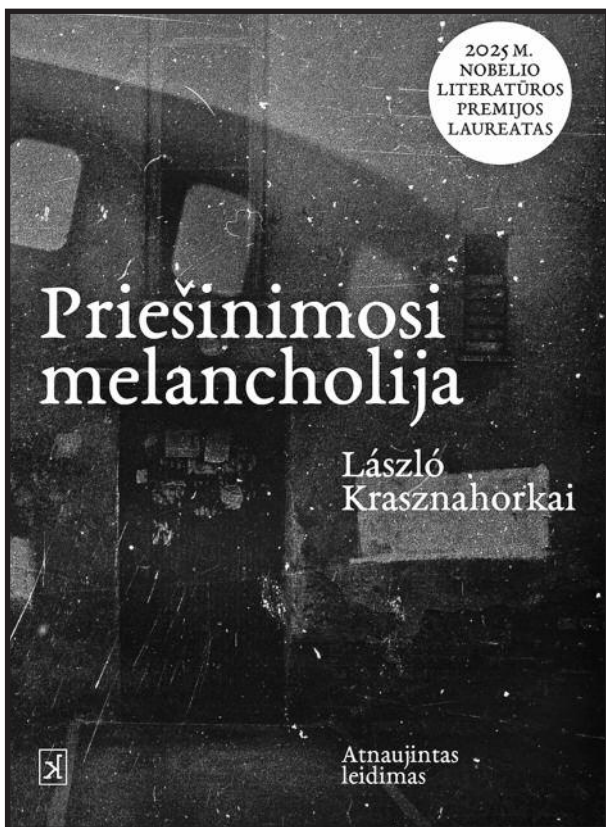
Parodą „Pasauliui apie Lietuvą“ galima aplankyti kasdien nemokamai nuo 8 val. r. iki 9 val. v. Paroda sodelyje veiks iki spalio 31 dienos. Norintiems ne tik pamatyti, bet ir išgirsti pasakojimus apie laikotarpio tarpukario tarp dviejų pasaulinių karų Lietuvos reprezentaciją užsienyje galima užsisakyti ekskursiją su ekskursijų vadovu.

Pasaulio pabaiga kaip kasdienybė: László Krasznahorkai „Priešinimosi melancholija“

JULIUS KELERAS

Yra knygų, kurių tarsi neskaitai – tai jos skaito tave. László Krasznahorkai „Priešinimosi melancholija“ priklauso būtent tokiai kategorijai. Vengrų rašytojo 1989-aisiais parašytas romanas – tuo metu, kai Rytų Europos komunistinė sistema jau griuvo iš vidaus, bet dar laikėsi – yra vienas iš didžiųjų XX amžiaus pabaigos apokaliptinės literatūros kūrinių, lyginamas su Kafkos ir Becketto paveldu, bet giliai įsišaknijęs vengrų Alfeldo lygumų, šalančių provincijos miestelių ir surūdijusių geležinkelių esatyje.

László Krasznahorkai. *Priešinimosi melancholija*. Iš vengrų kalbos vertė Vitas Agurkis. Vilnius: kitos knygos, 2025. 384 p.

Pirmas vertimas į lietuvių kalbą pasirodė 2016-aisiais, o dabar išėjo naujas, pataisytas leidimas, ir tai antra proga lietuviams susipažinti su Krasznahorkai. Tai ne tiek grožinė literatūra įprasta to žodžio prasme, kiek, galėčiau sakyti, prozos kalba perteikta filosofinės katastrofos kronika.

Krasznahorkai pristato miestą kaip pasaulio modelį. Veiksmas vyksta nenurodytame provincijos mieste Vengrijos pietuose – Alfelde, didžiojoje lygumoje. Žiema. Speigai. Vėluojantys traukiniai. Gatvės be elektros. Ir – kažkur turgaus aikštėje – didžiulis mėlynas metalinis konteineris, kuriame keliaujantis cirkas veža banginio lavoną. Prie šio konteinerio susirenka minia. Iš kur ji atėjo – neaišku. Ko ji nori – dar neaiškiau. Bet ji auga, tyli, laukia.

Šis banginys – daugiaprasmiškiausias romano simbolis – mirties, nesu-prantamos galios ir kartu bejėgystės simbolis. Jis jau miręs, bet jo buvimas sukelia gyvenimą, judėjimą, agresiją. Niekas jo neliečia, bet visi jo bijo. Jis – kaip epochos ženklas: kažkas didžiulio ir negyvo atsidūrė miesto centre, ir žmonės nebežino, ką su tuo daryti.

Romanas susideda iš trijų dalių, kurių pavadinimai primena religinį ar juridinį ritualą: „Nepaprastosios padėty: Įžanga“, „Werckmeisterio darna:

Dėstymas“ ir „Sermo super sepulchrum: Pabaiga“ – t. y., lotyniškai, kalba virš kapo. Ši struktūra iš karto nurodo: tai bus teismo procesas, o teismasis – pats pasaulio tvarkos principas.

Romane dominuoja trys personažai, kurių likimai ir pasaulėžiūros supripina katastrofos išvakarėse, tai tarsi trys figūros apokaliptinės scenoje.

Valuška – laiškinkas, miesto kvailėliu laikomas trisdešimt penkerių metų vyras, gyvenantis Esteros sodo pašiūrėje. Jis – bene gryniausias Krasznahorkai sukurtas žmogus: naivus iki skausmo, mylintis dangaus kūnus ir savo miesto gatves su vienoda, nesu-vokiama atsidavimu. Kiekvieną vaka-

rą jis apeina miestą tartum šeimininkas – apeina savo valdas. Kiekvieną vakarą smuklėje surengia spektaklį apie Saulę, Mėnulį ir Žemę – pasitelkęs girtuokliaujančius vežikus ir krovikus kaip dangaus kūnus, jis demonstruoja Saulės užtemimą. Ir kiekvieną vakarą šis spektaklis sukelia trumpą tylą – akimirka, kai net smuklės lankytojai pajunta kažką didesnio už save.

Esteras – muzikos teoretikas, kadaise dirbęs didžiojo orkestro dirigentu, dabar dešimtmečius gulintis lovoje su užtrauktomis užuolaidomis. Jo atsakymas nuo pasaulio nėra depresija – tai intelektualinis sprendimas. Esteras yra suformulavęs originalią muzikos teoriją: jis įsišaknijęs, kad Werck-

meisterio temperacija – tai yra 17–18 amžiaus muzikos reformatoriaus Andreas Werckmeisterio sukurta sistema – yra klaidinga. Kad ji įvedė dirbtinę tvarką ten, kur turėjo būti gyvoji, nesuvaržyta harmonija. Kad nuo tada visa Vakarų muzika – ir visa Vakarų civilizacija – pastatyta ant klaidingo pamato.

Esternė – Estero žmona, nuo jo gyvenanti skyrium. Ji vadovauja miesto Moterų komitetui, palaiko ryšius su policijos viršininku, organizuoja „sąjūdį“ – kuris, nors romane niekada aiškiai neapibūdinamas, aišku, kad yra kažkas tamsaus, destruktivaus, maskuojančio savo tikruosius tikslus po retorikos skraiste. Esternė nori valdyti. Ji nori, kad viešpataujantis chaosas būtų pakeistas – jos pačios valdoma tvarka. Ji yra autoritarizmo išikūnijimas: žmogus, kuris nuoširdų rūpestį paverčia galios siekiu.

Šie trys personažai – naivusis, intelektualusis ir politinis – sudaro romano trikampį. Jie neperspėja vienas kito apie pavojų. Jie negali susišnekėti. Kiekvienas yra užsidaręs savo pasaulėžiūros kiaute, ir kaip tik todėl katastrofa tampa neišvengiama.

Apie Krasznahorkai prozą dažnai sakoma: jis rašo pernelyg ilgais sakiniais. Tai tiesa, bet, kita vertus, tai nieko nepasako. Jo sakiniai nėra ilgi dėl nedrausmės ar manieringos demonst-

racijos – jie ilgi dėl struktūrinės būtinybės. Kiekvienas jo sakinytis yra sąmonės srautas, bet ne individualios sąmonės – kolektyvinės. Tai – miesto, epochos, katastrofos sąmonė, bandanti suvokti save pačią.

Vito Agurkio vertimas meistriškai išlaiko šį autoriaus stilių. Ir nors lietuviški sakiniai kartais atrodo beveik nepaskaitomi, nuobodūs dėl savo ilgio ir tankio, bet tai – originalo savybė, ne vertėjo klaida. Agurkis sugebėjo perteikti ir ritminį teksto pobūdį, ir jo filosofinę svorį, ir tą specifinę Krasznahorkai tonaciją: šaltą, precizišką, bet giliai emocionalią.

Vienas ryškiausių „Priešinimosi melancholijos“ bruožų – tai, kaip apokaliptė romane yra normalizuojama, paverčiama gyvenimo standartu. Nėra dramatinės kulminacijos, nėra aiškaus piktadario, nėra momento, kai kas nors sušunka: „Štai, prasidėjo!“ Smurtas užlieja kaip vanduo – lėtai, kantriai pilydamas visus plyšius.

Minia, susirinkusi prie banginio konteinerio, pradeda vaikščioti po miestą. Ji nieko nekalba. Ji niekam negeraso. Ji tiesiog yra. Ir nuo jos buvimo mieste viskas pasikeičia: žmonės nuostoja eiti į darbą, užsidaro namuose, dingsta elektra, nebeveikia parduotuvės. Tvarka subyra ne todėl, kad kas nors ją sugriovė, o todėl, kad niekas nediršo jos ginti.

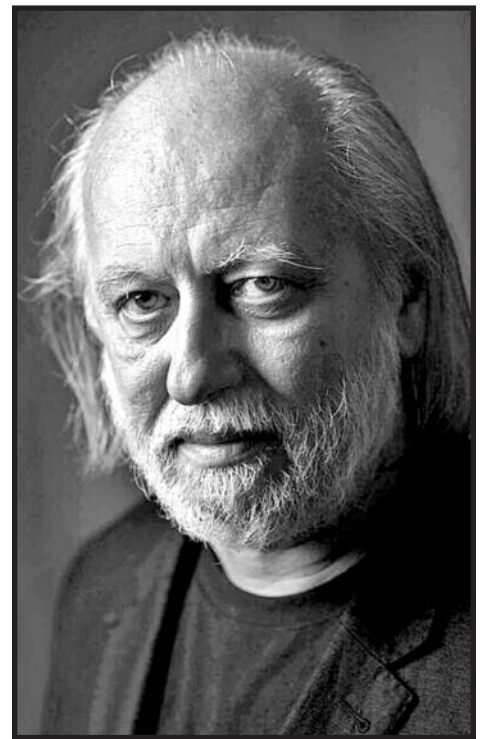
O kai minia pagaliau ima veikti – kai ji puola ligoninę, – tai vyksta su keisčiausia, galbūt romane labiausiai jaudinančia logika. Minia eina per ligoninę ir žiūri į ligonius. Žiūri ir žiūri. Ir tame žiūrėjime yra kažkas nesuvokiama – tai nėra sadizmas, tai nėra pyktis, tai yra kažkoks primityvus susidūrimas su pažeidžiamumu, su kūnu, su mirtimi. Žmogus tampa jautresnis ir žiauresnis vienu metu, kai mato kito žmogaus silpnumą.

Valiuška, atsidūręs šioje minioje, nesugeba suprasti, kas vyksta. Jo nekaltumas yra jo pražūtis – bet kartu ir jo moralinė apsauga. Jis nedalyvauja smurte. Jis tiesiog eina kartu su minia, nieko nesuvokdamas, ir šioje neįtauroje slypi kažkas giliai liūdno – tai lyg ir savotiška šventumo karikatūra, šventumo, neturinio galios.

Romano pavadinimas – „Priešinimosi melancholija“ – yra daugiaprasmiškas. Kas priešinasi? Ir kam? Ir kodėl melancholija, o ne protestas, ne kova?

Estero Werckmeisterio harmonijos teorija suteikia atsakymą. Werckmeisteris, kaip teigia Esteras romane, sukūrė temperaciją – tonų derinimo sistemą, leidžiančią muzikantams groti bet kuriame tos pačios dermės tone. Prieš tai muzikantai turėjo derintis prie konkrečios tonacijos, ir kiekvienas tonas skambėjo šiek tiek skirtingai. Po Werckmeisterio reformos visi tonai tapo vienodai „neteisingi“ – kiek iškraipyti, kad tarpusavyje derėtų.

Esteras mato šioje reformoje civilizacijos simbolį: tvarką, kuri yra pasiekiamą tik per visuotinį klaidingumą. Harmonija, pagrįsta bendrais kompromisais, o ne tikruoju skambesiu. Ši idėja – kad sistema gali veikti tik tada, kai visi jos dalyviai sutinka su tam tikru melu – yra romano filosofinis stuburas.

Vengrų rašytojas, Nobelio premijos laureatas László Krasznahorkai

Ir tai yra priešinimosi melancholija: ne aktyvus maištas, o niūrus suvokimas, kad priešintis yra beprasmiška, nes sistema per daug galinga ir per daug giliai įsišaknijusi. Esteras priešinasi gulėdamas lovoje. Valuška priešinasi eidamas aplink miestą su krepšiu. Abu jų priešinimasis yra beprasmiškas – ir abu žino, kad jis beprasmiškas. Bet jie negali sustoti, nes sustoti reikštų pasiduoti.

Romanas buvo parašytas ir išleistas 1989 metais – Berlyno sienos griuvimo metais. Kontekstas svarbus: Krasznahorkai rašė apie sistemą, kuri griuvo, bet grėsmė išliko: tai, kas ateina po jos, nebūtinai bus geresnė. Komunizmo pabaiga nebuvo išsilaisvinimas – ji buvo vakuumas, į kurį suplūdo ne laisvė, o chaosas, naujos galios, naujos hierarchijos.

Bet „Priešinimosi melancholija“ nėra politinis romanas siaurąja prasme. Jis nenurodo konkrečių kaltininkų, nesiūlo alternatyvų, neskelbia manifesto. Tai – fenomenologinis pasaulio subyrėjimo aprašymas. Ir kaip tik todėl jis skaitomas ne kaip dokumentas apie 1989-ųjų Vengriją, o kaip universali diagnozė.

Šiandien, po trisdešimt šešerių metų, romanas vis dar skaudžiai aktualus. Minia, kuri nieko nekomunikuoja, bet kuri keičia viską vien dėl to, kad ji yra. Valdžia, kuri naudoja chaosą savo tikslams. Intelektualai, bejėgiai savo begalinėse analizėse. Naivieji, nešantys žmonių gėrį yra našta, kuri juos sunaikina. Tai – ne Vengrija, ne 1989-ieji. Tai – laikas, kai tvarka ima byrėti. Pasikartojantis ir be gailėsčio.

Grijkime prie banginio. Jis niekada nepasirodo kaip gyvas – tik kaip lavonas, uždaras metaliniame konteineryje. Jis dvokia. Jis yra didžiulis. Jis yra negyvas. Ir jis – patraukliausias dalykas mieste.

Ko ieško žmonės prie jo? Krasznahorkai neatsako. Bet galima spėti: jie ieško kažko, kas yra didesnio už juos pačius. Kažko, kas neatitinka kasdienybės masto. Banginis yra iš kito pasaulio – iš gelmių, iš platybų, iš vietos, kur žmogaus tvarka negalioja. Ir jo atėjimas į miestą – net ir negyvo – yra siaubingas ir gundantis vienu metu.

Nukelta į 8 psl.

Atvertas Nacionalinio dailės muziejaus piešinių lobynas

Algimanto Švėgždos piešinys

Atkelta iš 4 psl.

Proga prisiminti mūsų XX a. klasikų – štai pirmoje amžiaus pusėje išitvirtinęs Petras Kalpokas, jau tarpukariu reiškėsis Vytautas Kairiūkštis, vėlyvesnis Leonas Lauskas, kt. O štai iš ano amžiaus atėjusios ir šį dar reprezentuojančios Birutė Stančikaitė, Jūratė Stauskaitė... Atsišauks ir atgavus Nepriklausomybę „sugrižę“ mūsų pokario išėivių vardai – Viktoras Petravičius, Paulius Augius, Telesforas Valius...

Ir „kolektyvinių piešinių“ pavyzdžius galima rasti: štai Antano Martinaičio ir Ričardo Povilo Vaitiekūno bendri papaišymai rašalu iš „Cyclus psychodelicus“...

Ties kai kuriais darbais norisi ilgiau stabtelėti. Tikrai akį traukia Algirdo ir Remigijaus Gataveckų net septynerius metus pieštas globotinio iš vaikų namų portretas „Jūs jau žiūrite į mane ilgiau, nei kažkada žiūrėjo tėvai“...

Verta išžiūrėti ne tik į šį veidą. Paroda Vilniaus paveikslų galerijoje veiks iki 2027 m. sausio 10 d.

Algirdo ir Remigijaus Gataveckų piešinys

László Krasznahorkai

Atkelta iš 7 psl.

Tai – tikrojo beformio siaubo anatomija. Ne tas siaubo, artėjančio su šūksniais ir grasinimais, bet to, kuris prislenka tyliai, dvokiantis supuvusia mėsa, ir kurio mes negalime nustumti, nes nežinome, ar norime to.

Vito Agurkio vertimas – meistriskas darbas. Versti Krasznahorkai – tai lygu bandyti perkelti muzikos kūrinį į kitą instrumentą: melodija ta pati, bet tembras, fizinis jo pajutimas – kitoks. Lietuvių kalba, su savo sintetine struktūra ir priesagų sistema, nelengvai paklūsta tokiam ilgų sakinių ritmui. Bet Agurkiui pavyko išlaikyti esminį dalyką: tą nuolatinį spaudimą, kurį tekstas daro skaitytojui, tą beorę erdvę, kurioje kiekvienas naujas sakinytis yra ir atsakymas į ankstesnį, ir naujas klausimas.

Knygos, kurios rašomos sistemų griūtis akivaizdoje, dažnai yra pernelyg susietos su savo laiku – praėjus dešimtmečiams, jos skaitome kaip dokumentus, o ne kaip literatūrą. „Priešinimosi melancholija“ yra išimtis. Ji ne tik kaip Vengrijos komunizmo saulėlydžio liudijimas, bet kaip bendresnio proceso – tvarkos erozijos, tikėjimo viešu gyvenimu praradimo,

kolektyvinio sugebėjimo veikti subyrėjimo – diagnozė.

Valuška, einantis aplink miestą su savo pašto krepšiu ir žiūrintis į dangų, yra vienas iš tų literatūros veikėjų, kurie pasilieka su skaitytoju ilgai, netgi užvertus knygą. Ne todėl, kad jis herojus – jis nėra herojus jokia tradicine prasme. Bet todėl, kad jis gyvena pagal principą, kurį visi žinome ir kurį esame pamiršę: kad pasaulis yra stebuklinga vieta, ir kad šis stebuklingumas nereikalauja jokios sąlygos, jokio atlygio, jokio supratimo – tik atsakingo gyvenimo.

Ir būtent šis Valuška – žmogus, kuris randa grožį traukinyje, nakties danguje, girtuokliaujančių krovikų pasišnekėjime, – romane yra sunaikinamas. Tai yra „Priešinimosi melancholijos“ tiesa: sistema negali pakęsti tų, kurie mato pasaulį tokį, koks jis iš tikrųjų yra – be valdžios, be hierarchijos, be galios geometrijos.

Romanas neteikia vilties. Bet jis teikia kažką svarbesnio: tiksliai ir bejėgišką kalbą apie tai, ką reiškia gyventi griūvančiame pasaulyje. Ir toji kalba – ilgais, plačiais, slegiančiais sakiniiais, tekančiais kaip žiemos upė – yra viena iš gražiausių XX amžiaus pabaigos literatūros kalbų.

Po Aukštaitijos nacionalinį parką

Labanoro bažnyčia ir varpinė

Atkelta iš 5 psl.

Mūsų iškiliems mąstytojams pagerbti skirti ažuolai. Einant į Molėtų krašto etnografinės sodybos teritoriją negali nepastebėti gražaus, jau ūgtelėjusio, ažuoliuko, kuris pasodintas per Jorę etnologui, prigimtinio tikėjimo tyrėjui Gintarui Beresnevičiui (1961–2006). Sodyboje, šalia Perkūno šventovės, yra Jono Trinkūno sodintas ažuolas, ažuolas, skirtas Romualdai Ozolui (1939–2015), ir 2020 m. artimųjų pasodintas ažuolas, skirtas Algirdui Patackui (1943–2015). Senovės baltų pasaulėžiūroje ažuolai laikyti dievų buveine.

Labanoro regioninio parko lankytojų centras

Jis įsikūręs medinėje troboje skiedriniu stogu, o Labanoro regioninis parkas – pats didžiausias Lietuvoje, išsiplėtęs per tris rajonus: Švenčionis, Molėtų ir Uteną. Čia gausu miškų, pelkių, ežerų, augalų, įvairiausių paukščių ir žvėrelių. Jiems ir skirtos ekspozicijos, taip pat – Labanoro istorijai ir kultūrai. Čia gali pasiklausti įvairių paukščių balsų, mokyti atskirti įvairių žvėrelių pėdas, pažindintis su augalais. Lankytojų centre – ir Labanoro dūda, miestelio simbolis. Labanore išlikusi XVIII–XIX amžiuje statyta varpinė, o Labanoro Švč. Mergelės gimimo bažnyčia atstatyta 2011 m. po 2009 m. gaisro.

Labanoro girioje žydėjo žemuogės (dabar jau sirpsta), kvepia pušynai... Už aptvaro – laukiniai raguotieji prieina prie manęs ir parodo, kad trūksta žolės, parauku ir ėda iš rankų pro groteles...

Keltas per ilgiausią Lietuvos ežerą Aisetą

Ši vandens transporto priemonė palengvina dviratinių ir pėsčiųjų maršrutą, reguliuoja turistų srautus, skatina apsieiti be automobilių, nerteršti gamtos.

Keltas įrengtas Labanoro regioniniame parke pernai rudenį pagal jau minėtą ES tarptautinį vandens turizmo projektą, kai jo idėjai pritarė Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, finansiškai prisidėjo Aplinkos ministerija, techniškai – rangovas UAB „GVA Technika“. Šiuo keltu galima naudotis savarankiškai, be keltininko, bet ne vienam, o su komanda, nes reikia jėgos: prieplaukoje yra instrukcija, kaip traukti virvę, kuri skirta ne keltui prišti, o jį valdyti.

Pasak vietinių, tarpukariu per Aisetą (kad nereikėtų jo apvažinėti) ties Paisetės kaimu į Labanorą buvę keli keltai, o iš eglinės medienos sukaltame tilpdavo net arklys su vežimu.

Dabartinis kelto maršrutas patobulintas – jungia ne tik ežero krantus, bet ir Molėtų bei Švenčionių rajono turistinius maršrutus: Labanorą su lanky-

tojų centru, bažnyčios kompleksu ir Kulionių kaimą su Etnokosmologijos muziejumi, Molėtų astronomijos observatorija ir Senovine dangaus kūnų stovykla.

Atsisveikinimo vaišės Labanoro restorane

Jame – vietiniai ekologiški patiekalai: Labanoro pievų vynuoginės sraigės su česnakų padažu, rauginti grybai su keptomis bulvėmis, sūdytos žaliuokės, traškios ežero stintelės, vietinių grikių ar tarkuotų bulvių blynai. Be kiaulienos ir jautienos kepsnių, yra ir putpelės ar ančių krūtinėlės patiekalas, galima užsisakyti dilgynių, topinambų ar baravykų sriubos. Restoranas visus produktus superka iš vietinių daržo augintojų, bitininkų, grybautojų, uogautojų ir žvejų. Produktai vietiniai, o šeiminių keliai tolimi: Labanoro užiegos sienas puošia suvenyrinės lėkštės iš visų pasaulio kraštų.

Labanoro Švč. Mergelės gimimo bažnyčia

Bažnyčia minima nuo 1522 m. dėl stebuklingo Marijos Sopulingosios paveikslėlo. Net du kartus (1798 m. ir 2009 m.) degė ir buvo visiškai sudegusi, tačiau nuolat ir kantriai atstatinėjama ir atstatyta (1820 ir 2011 m.).

Degėsiuose per talką rastas mo-

netų lobis sau-

gomas Nalšios

m u z i e j u j e

Švenčionyse.

Šiuo metu baž-

nyčios sienas

puošia Danu-

tės Blažienės

skiautinių ir

vieno kerepė-

žo paroda „Ne-

sudegęs tikėji-

mas“, jie pasi-

ūti iš nesude-

gusių bažny-

čios vertybių.

Labanoro re-

gioninio parko

direkcijos vy-

riausiasis spe-

cialistas Žyd-

rius Mukuly-

mus lydėjęs

per visą kelio-

nę nuo pat

Puntuko ir La-

jū tako, jos pa-

baigoje Laba-

norio bažny-

čioje mums

papasakojo

apie Labano-

ro dūdą, patsai

ja pagrojo įvairia-

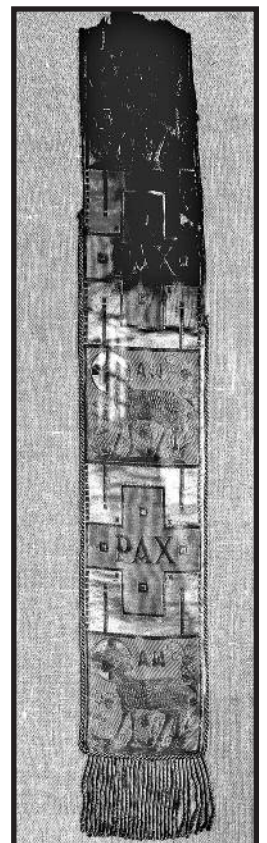
usių melodijų.

Labanoro dūdos garsai skam-

ba miestelyje kasmet ir per šv. Mergelės

Marijos atlaidus, per garsiąją Laba-

norinės šventės mugę.

Danutės Blažienės skiautinis „Nesudegęs tikėjimas“